

HULSTAERT (*Gustaaf Edward*), Missionaris in Belgisch Congo/Zaire (Melsele, België, 5.7.1900 - Bamanya, Zaire, 12.2.1990). Zoon van Karel en Penne-man, Joanna.

Pater Gustaaf Hulstaert, priester in de Congregatie van de Missionarissen van het Heilig Hart, werd getroffen door een beroerte aan zijn werktafel in Bamanya met vóór zich de laatste bladzijde van een studie over het mongodialect van de Ngelewa. Dit levenseinde tekent hem helemaal: werkzaam tot het laatste ogenblik van zijn leven, gewijd aan de studie van de mongotaaal- en cultuur.

Op 15 september 1925 vertrok hij naar Belgisch Congo en na twee maanden opleiding in Leopoldstad tot sanitair agent zond men hem in februari 1926 als reispatroon naar de pas gestichte missiepost van Boende. Hij bleef er tot november 1927. Vanaf zijn eerste grote reis in de omgeving (mei 1926) maakte hij taal- en volkenkundige aantekeningen die de basis zullen uitmaken van zijn eerste belangrijke bijdrage: „Over de Volksstammen van de Lomela” (*Congo*, 1931). Het zal een kenmerk blijven voor zijn hele leven: onmiddellijke persoonlijke waarneming, ver van alle theorie (hij kon weinig waardering opbrengen voor theoretici). Reeds vlug verwierf hij een goede en daarna een zeer goede kennis van de volkstaal wat hem voor de rest van zijn leven toegang gaf tot precieze en betrouwbare informatie.

Van december 1927 tot september 1933 hielp hij de school en de missie opbouwen aansluitend bij de plantingen van de „Huilieries du Congo belge” te Boteka (Flandria). Hij stelde er zijn eerste lees- en schrijfboekjes samen voor de lagere scholen van heel het Vicariaat. Van september 1933 tot oktober 1934 was hij verbonden aan het beginnende Klein Seminarie te Bokuma, als directeur, leraar en postoverste. Hij trof er Pater Edmond Boelaert en Pater Joris Van Avermaet. Samen ontwierpen ze een volledige gamma van terminologie in het lomongo voor lagere en middelbare school. Ze maakten ook een volledig nieuwe catechismus waarbij de religieuze terminologie op een berekenende wijze en met inachtneming van de eigenheden van de bantoetalen, werd vastgelegd.

Hij was in België met verlof van december 1934 tot mei 1936. Tijdens dit verlof werd hij tweemaal geopereerd en herstelde slecht zodat zijn verlof veel langer uitliep dan normaal. Na zijn terugkeer werd hij voor enkele maanden rector van de missie van Bamanya. In september ontvangt hij zijn benoeming als missie-overste en inspecteur van de scholen van het Vicariaat. De tien jaren tijdens dewelke hij deze functies heeft waargenomen zijn de meest vruchtbare van zijn leven. Hij doorkruiste beroepshalve onderbroken de hele streek tussen Coquilhatstad en Ikela (1 000 km). De informatie, zowel taalkundig als etnohistorisch in die periode verzameld, is de basis gebleven voor zijn werk tot op het einde van zijn leven. Met Pasen 1938 is hij in België voor het provinciaal kapittel van zijn congregatie. Hij keert terug naar Bamanya in september van hetzelfde jaar. Zijn functie van missie-overste en schoolopziener eindigt eind 1946.

Van november 1946 tot december 1948 is hij weer te Boteka als postoverste en schooldirecteur. Op 6 januari 1949 komt hij in België aan voor een verlosperiode die wegens ziekte en het werk aan zijn woordenboek en andere publicaties zal uitlopen tot 30 april 1951, datum van zijn terugkeer naar de kolonie. Alvorens zich definitief in Bamanya te vestigen brengt hij de maanden mei-juli weer in Boteka door. Vanaf augustus 1951 kon hij zich in Bamanya ongehinderd door enige andere functie wijden aan zijn wetenschappelijk werk.

Zonder andere academische opleiding dan de gewone priesterstudies van die tijd (1918-1924) zal hij zich door persoonlijke literatuur en door contacten met specialisten (voor taalkunde: Meeussen) opwerken tot een autoriteit in de beschrijvende bantuoïetiek. Op dit

terrein zullen zijn driedelige spraakkunst (1961-1967) en zijn tweedelig woordenboek (1952 en 1957) een blijvende referentie zijn. Op basis van zijn eigen verzamelingen en die van Mgr. Van Goethem is hij er in geslaagd een staal te geven van zowat alle literaire genres van de mongowoordkunst. De perfecte notatie en transcriptie maken ook deze teksten bruikbaar voor zuivere taalanalyse.

De standaardisering van spelling en taal (op basis van het dialect van de hoofddij Bonkoso [Boteka]) beschouwde hij als het vertrekpunt voor culturele en politieke bewustwording van de mongo.

Zijn volledige bijbelvertaling heeft naast zijn religieuze betekenis ook linguïstische waarde. De vertaling is gedeeltelijk tot stand gekomen in een commissie met mongomedewerkers, maar de basistekst is van hem persoonlijk. Dit werk heeft kritiek gekregen vanuit de praktijk, maar hij wilde bewust een wat verouderd en hiëratisch taalgebruik handhaven, om, naar zijn eigen getuigenis, traditionele taalvormen niet te laten verloren gaan.

De enorme hoeveelheid gepubliceerd en ongepubliceerd materiaal (340 publicaties waarvan 34 boekdelen, 50 000 blz. archiefmateriaal) maken dat zijn beschrijvend linguïstisch werk monumentale vormen heeft aangenomen (naast het hoofddialect nog 34 andere dialectbeschrijvingen). Dit steekt schril af tegen het ontbreken van diepgaande syntheses, op een paar vergelijkende (dialect-) studies na. De hoofdbedoeling van dit alles was eigenlijk een bewijs te leveren van de fundamentele eenheid in taal en cultuur van het mongovolks.

Universceel in zijn belangstelling kon hij niet voorbijgaan aan al wat leefde en bewoog rondom hem zonder er de naam en de natuur van te willen kennen. Zijn bijdrage tot de kennis van de fauna en de flora van het Centrale bekken van Zaire uitte zich vooral door zijn zendingen van specimen naar het Museum van Tervuren, de Plantentuinen van Meise, Eala en Yangambi, meer dan door zijn publicaties over deze onderwerpen alhoewel zijn „Botanique Mongo” ook voor de etnologie een zeer precieus werk is.

In 1944 trad hij in contact met Placied Tempels toen deze bezig was zijn „Philosophie Bantoue” te schrijven. Hulstaert eindigde de correspondentie als formeel tegenstander van Tempels' theorieën alhoewel hij het inleidend hoofdstuk in *Aequatoria* publiceerde.

Als inspecteur van het missieonderwijs poogde hij het onderwijssysteem te beïnvloeden. Hij streed voor het exclusieve gebruik van de volkstaal ook in de secundaire scholen, dit mede op basis van pedagogische beginselen. Hij kwam zo voortdurend in botsing met de Broeders van de Christelijke scholen te Bamanya en te Coquilhatstad. De vele schoolboekjes door hem samengesteld getuigen van zijn doorgedreven volkse beginselen. Uit zijn leesboekje van 1935 vertalen we: „Sommige mensen, blanken zowel als zwarten, spreken andere talen (dan de moedertaal). Zulk een taal is ook tot bij ons doorgedrongen. Ze wordt gesproken door de blanken en hun akolyten en ze heet „lingala”. Ofschoon sommige mensen graag lingala spreken, houden wij aan onze eigen taal, het lonkundo. Deze, onze taal, is een zeer mooie taal, draagster van vele verstandige dingen. Wij zijn dankbaar om deze taal die onze voorvaders ons hebben nagelaten. Onze taal heeft haar eigen rijkdom. We kunnen er alles mee uitdrukken. Wij hebben een grote waardering voor onze taal en wij zullen ze verdedigen met liefde”.

Als lid van de Commissie voor de bescherming van de inlanders nam hij het meerdere malen op tegen de Administratie wanneer hij meende dat deze de rechten van groepen of enkelingen schond. De problemen van de traditionele grondrechten, verplichte arbeid, verbanning, ontvolking, recrutering van werkvolk voor de grote koloniale ondernemingen, waren steeds weerkerende thema's in zijn publicaties. Zijn uitgebreide (en volledig bewaard gebleven) briefwisseling (Tempels, Possoz, Sohier, Van Wing, De Cleene, E. De Boeck, enz.) vormt een merkwaardig getuigenis van het koloniale leven en denken van een ganse generatie.

Dit programma heeft hij vooral uitgewerkt in zijn eigen tijdschrift *Aequatoria* (1937-1962). De voor die tijd soms gewaagde en stoute taal bracht hem een paar keer (1941 en 1945) in moeilijkheden met de toenmalige kerkelijke overheden (Dellepiane, de Hemptinne, E. De Boeck). Gelukkig kon hij rekenen op de steun van zijn intelligente en niet geïnfecteerde bisschop, Mgr. Edward Van Goethem.

Het opkomen, na de oorlog, van de „évolués” maakte hem ongerust. Hij voorspelde dat het de doodgravers zouden worden van de traditionele taal en cultuur. Toen in 1960 deze generatie aan de macht kwam en een eenheidstaat tot stand bracht was zijn ontgoocheling groot en zijn vrees werd met de jaren meer en meer bevestigd. Het maakte hem tot een gedesillusioneerde man die wel inzag hoe weinig zijn gedachten over volk, taal en cultuur ingang hadden gevonden bij degenen voor wie ze bedoeld waren. Toch leek hij enige hoop te koesteren wat de doorzetting van zijn studie en publicaties tot de laatste dag van zijn leven mede verklaart.

De oriëntatie die het leven van Pater Gustaaf heeft genomen moet ook worden gezien tegen de achtergrond van de levenssfeer van het Vlaanderen in het begin van deze eeuw waarin hij is opgegroeid. Het opkomende flamingantisme dat zich uitte in de strijd voor het behoud van Vlaamse taal en cultuur zal zich bij hem omzetten in een strijd voor het behoud en de waardering van de mongotaaal en -cultuur. Het militante sociale christendom met zijn inzet voor volksmaatschappelijke problemen staat op de achtergrond van zijn opkomen tegen de uitwassen van het kapitalistische koloniale systeem. Het hele profaan wetenschappelijk werk van Hulstaert (hij was allergisch voor filosofen en theologen) was in zijn aanzet en diepste drijfveer eigenlijk een missionaire methode: beter het volk kennen om beter te missioneren.

Het leven en denken van Hulstaert is niet vrij van innerlijke tegenspraak maar zijn encyclopedische instelling en zijn grote intellectuele gaven hebben hem toegestaan deze te overbruggen en een blijvende bijdrage te leveren tot de algemene kennis van de volkeren van Centraal-Afrika.

Hulstaert ontving meerdere eretekens. Hij was lid van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen (1945), de Commissie voor de Bescherming van de Inlanders (1953-1960), de Commissie voor Afrikaanse Taalkunde (1950-1960), geassocieerd lid van het Instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek in Centraal-Afrika (1949-1960). Hij werd *Doctor Honoris Causa* van de Universiteiten van Mainz (1972) en Zaire (1973).

Publicatie van briefwisseling: (1) met TEMPELS, P. & BONTINCK, F. 1984. Aux origines de la philosophie bantoue, Kinshasa. — (2) met KAGAME, A. *Annales Aequatoria*, 16: 467-588 (1995). — (3) met DE BOECK, E. *Annales Aequatoria*, 15: 503-575 (1994). — (4) met SOHIER, A. *Annales Aequatoria*, 18 (1997).

23 januari 1997.

H. Vinck.

Literatuur: DE ROO, A. 1970. A l'occasion du 70^e anniversaire de Gustaaf Hulstaert, *Afrika-Tervuren*, 16: 7-51. — DE ROO, A. 1972. Bibliographie analytique de G. Hulstaert, Borgerhout (hernomen en aangevuld in *Annales Aequatoria* 1 (1980), 12 (1991) en 14 (1993). — BONTINCK, F. 1981. Le 80e anniversaire du P. G. Hulstaert, *Revue Africaine de Théologie*, 5: 99-102. — VINCK, H. 1997. Gustaaf Hulstaert. In: *International Dictionary of Anthropologists*, Garland Publishing, New York, London, pp. 313-314.

Kon. Acad. Overz. Wet.
Belgische Overzeese Biografie,
T. VIII, 1998, kol. 182-187